

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Azərbaycanın elm tarixi XIX-XX əsrlərdən formalaşmağa başlamayıb, bizim elmimizin kökü lap qədimlərə gedib çıxır. Hələ qədim və orta əsrlər dövründə Azərbaycan alimləri arasında riyaziyyat, həndəsə, bir sözlə, dəqiq elmlər üzrə böyük alimlər olub ki, onların adları, kəşfləri dünya elm tarixində yaşayır.

Azərbaycan elmi XX əsrdə tamamilə yeni bir metodologiya əsasında formalaşmış, ideoloji basqılara baxmayaraq, ölkəmizdə fizika, kimya, tətbiqi riyaziyyat və sair elm sahələri inkişaf edib, fundamental, dəqiq və təbiət elmləri qabaqcillər sırasında yer tutub.

Müasir Azərbaycan elmi ilə bağlı isə elə də ətraflı və geniş danışmaq olmur. Təəssüflər olsun ki, müasir elm sahəsində çox ciddi problemlər var, o problemlərin həlli elmin inkişafını sürətləndirə bilər.

Bir sıra alimlər iddia edirlər ki, tətbiqi, yaxud texniki elmlər sahəsində heç bir problem yoxdur, problem yalnız humanitar və ictimai elmlər sahəsində mövcuddur. Əslində, bir neçə dəfə bu sahəni araşdırmış və bu istiqamətdə də nöqsanların olduğu aşkar olunub.

"Elmin bütün sahələri eyni vəziyyətdədir"

Tanınmış fizik, professor Bəhmən Sultanlı "Bakı-Xəbər"ə bildirdi ki, bu gün Azərbaycan elminin böyük uğurlarından danışmaq çətindir. B.Sultanlı hesab edir ki, vaxtilə fundamental elm sahələrində baş verən intibah, inkişaf, tərəqqi bu gün yox dərəcəsinə düşüb. "Azərbaycan elmi, xüsusən də tətbiqi riyaziyyat, fizika, kimya və sair elmlər xüsusi olaraq inkişaf edib. Yeni bu sahələr ən çox inkişaf etmiş faydalı elm sahələri kimi mövcud olublar. Bizim tətbiqi və təbiət elmləri sahəsində vaxtilə əldə etdiyimiz uğurlar bütün SSRİ-də həsəd aparılacaq səviyyədə idi. Amma çox təəssüf ki, müasir dövrdə bunları deyə bilmirik. Çünki təkcə tətbiqi və təbiət elmləri sahəsi deyil, elmin bütün sahələri ağır vəziyyətdədir. Elmin bütün problemləri eyni olduğu kimi, elmin bütün sahələri də eyni vəziyyətdədir"

"Heç cür müqayisə oluna bilməz"

B.Sultanlıın sözlərinə görə, fizika, riyaziyyat, kimya və başqa sahələrin səviyyəsini əvvəlki dövrlə

müqayisə etmək düzgün deyil. Professorun bildirdiyinə görə, hazırda elm "reanimasiya"dadır, keçmiş dövrdə isə elm sahələri çox yüksək səviyyədə inkişaf edirdi. "Elmin ən müxtəlif sahələri eyni şəkildə inkişaf edirdi. Çünki elmin bütün sahələri arasında yaxınlıq var. İndi elmin elə bir sahəsi yoxdur ki, mən onun haqqında "inkişaf edir" deyim. Amma 30-40 il bundan əvvəl elmin bütün sahələri ilə bağlı ancaq yüksək fikirlər səsləndirə bilərik. Çünki həmin dövrdə elmin yalnız bir-iki sahəsi deyil, bütün sahələri inkişaf edirdi. Elm canlı orqanizmə bənzəyir, nəfəsi çatmayan da ağır duruma düşür, hərəkəti zəifləyir.

Deyirsiniz ki, elmin dövrlərini müqayisə edin. Mən necə müqayisə edə bilərəm ki, onlar heç cür müqayisə oluna bilməz. Müqayisə mühiti yoxdur, buna görə də hər iki dövrü yanaşı qoyub müqayisə etmək olmaz. Bu gün elmin tək bir sahəsi deyil, bütün sahələri axsayır, zəifləyib və dərin böhran keçirir. Hamısı zəifləyib. Bu mənada hesab edirəm ki, elminizi xilas etmək lazımdır."

"Fizika İnstitutu haqqında müsbət fikirlər söyləmək mümkün deyil, ənənələri tamamilə dağıdıblar"

Hazırda elmin bütün sahələrində gedən prosesləri yaxından izlədiyini və problemlərə seyrci qalmadığını deyən B.Sultanlıın sözlərinə görə, vaxtilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutu nəinki Azərbaycanda və bölgədə lider elmi müəssisə olub, bütövlükdə isə SSRİ-də birincilər sırasında yer tutub. Bu institutda görülən işlərin bütün keçmiş ittifaq üçün əhəmiyyətli olduğunu deyən B.Sultanlıın sözlərinə görə, təəssüf ki, Fizika İnstitutunun adı indi öncüllər sırasında kənarda qalıb: "Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutu Azərbaycanda elmi-tədqiqat institutları arasında birinci yerdə idi. Bütün SSRİ-də bu institut

qəbul edilirdi, liderlər sırasında idi. İnstitutun bugünkü vəziyyəti adamin üyeyini ağırdır. SSRİ-nin qabaqcıl elmi-tədqiqat institutlarından biri olan Fizika İnstitutunda indi elmin yalnız adı var. Tədqiqatla məşğul olan alimləri var, amma onların da təbliğatına elə də yer verilmir.

Azərbaycanın dəqiq, fundamental və təbiət elmləri sahəsində dağıdıcı problemlər...

akademik Həsən Abdullayevin rəhbərliyi dövründə Elmlər Akademiyasında yalnız Fizika İnstitutu deyil, bütün elmi-tədqiqat institutları inkişaf edirdi, sağlam rəqabət mühiti yaradılmışdı, bütün institutlar daha səmərəli fəaliyyət göstərməklə öncüllük əldə etmək istəyirdilər. Tətbiqi elm sahələri də, təbiət elmləri də, humanitar və ictimai elm sahələri də xüsusi inkişaf edirdi. Yenə də deyirəm, inkişaf bütün sahələrdə paralel olaraq gedirdi. H.Abdullayev bütün sahələrin inkişafına böyük önəm verirdi, hər bir sahə ilə maraqlanırdı. O, Fizika İnstitutuna rəhbərlik etdiyi dövrlərdə Fizika İnstitutu çox yüksək səviyyədə inkişaf etmişdi. Son 20-25 ilə qədər Azərbaycanda yaradılan fizika məktəbi mövcud idi, lakin bu institutu sarsıtdılar. Bu gün Fizika İnstitutu haqqında müsbət fikirlər söyləmək mümkün deyil, ənənələri tamamilə dağıdıblar.

Elm sahəsində mövcud olan bir əsas problemi də deyirəm. Bu gün akademik, professor elmi titulu daşıyan "elmi rəhbərlər" var ki, öz aspirantlarının elmi işlərini, tədqiqatlarını mənimsəyib öz adları ilə çap edirlər. Əvvəllər elmi rəhbər aspirantın elmi işinə kömək edirdi, indi elmi rəhbərlər

aspirantdan oğurlayırlar. Bu, elmin bütün sahələrində mövcud olan nöqsandır, problemdir. Bu da cinayətin bir növüdür. Harda görünüb ki, elmi rəhbər aspirantdan oğurluq etsin. Bu halın da qarşısı alınmalıdır. Əsl elm adamlarının çoxu elmi o şəkildə inkişaf etməyə üzündən çıxıb getdi. Bəziləri xaricə getdilər, digərləri elmi müəssisələrdən uzaqlaşdılar. Bu gün Azərbaycanın xarici ölkələrdə çox böyük alimləri var, biz onları ölkəmizə yenidən qazandırmalıyıq. Hərəsi bir şeydən küsüb gedib, amma onlar elmə qayıtmalıdır. Mən elə bilirdim ki, bu istiqamətdə addımlar atılmalıdır"

B.Sultanlı qeyd etdi ki, bu gün elmə fikir verilmir, elm təəssübkeşlərinə şərait yaradılmır. Onun dediyinə görə, əvvəllər görkəmli elm xadimləri istedadlı gəncləri çıraqla gəzib tapıb onlara elmi rəhbərlik edir, elm üçün faydalı olan yeni nəsil yetişdirirdilər, yeni elmi nailiyyətlər, əsərlər, kəşflər ortaya qoyulurdu, hazırda isə bu, əksinədir. "Bu gün bərəsində danışdığımız elm sahələrinin ciddi böhran içində olmasının bir səbəbi var. O da yanlış idarəetmədir. Elmin idarə olunması tamamilə ayrı bir keyfiyyətdir, bu, məmurluq işi deyil. Elmin İnkişaf Konsepsiyası, "Elm haqqında" Qanun, elmin strategiyası və sair kimi elmin qanunvericilik dayaqları var, dövlət də elmə həmişə maliyyə ayırır. Amma görək elm sahəsi normal qaydada idarə olunurmu? Qətiyyətlə olunmur. Elmin başında elmin bütün sahələri haqqında anlayışı olan, bütün sahə-

lərin paralel inkişafına çalışan və buna gücü yetən alim dayanmalıdır. Elm sahəsinin idarə olunmasında ciddi nöqsanlara yol verilməsi nəticəsində mövcud mənzərə ilə qarşılaşdıq. Bu yanlışlığa göz yuman rəhbərlik şərait yaradır ki, kimlərsə dövlətin elmə ayırdığı pulları mənimsəsin, hansısa bahalı mülklər, maşınlar alsınlar, elmə rəhbərlik edən şəxslər çox təəssüf ki, elmi özlərinin biznes və gəlir yerinə çeviriblər, elmə ayrılan pulu mənimsəyənlər də az deyil. Əslində isə elmi o şəkildə inkişaf etdirməlidirlər ki, elm dövlətə vəsait gətirsin, büdcəyə yük olmaqdan xilas olsun. Təsəvvür edin ki, elmi inkişaf etdirib onu lazımi səviyyəyə çatdıra bilsək, görün, büdcəyə nə qədər vəsait cəlb etmiş olarıq. Elm artıq pul gətirməlidir. Amma bu haqda düşünən yoxdur. Elmi layihələrdə, qrant müsabiqələrində əldə edilən gəlirlərin də hara getdiyini məlum deyil"

"Milli Elmlər Akademiyasının tarixində ilk dəfədir ki, ictimai elmlər sahəsindən olan şəxs akademiya rəhbərlik edir"

Bir qrup insanın elmi biznes strukturuna çevirdiyini deyən B.Sultanlıın sözlərinə görə, bu sahədə pul qazananlar qətiyyətlə işləmələri qəbul etmir, onlar hər şeyin bu qaydada qalmasını istəyirlər: "Elmin dirçəlməsi bir çoxuna sərf etmir, ona görə ki, elm inkişaf etsə, belələri kənarda qalacaqlar. Elm sahələrinə elmi rəhbərlik edənlər biganə, laqeyd yanaşırlar. Bilirsiniz, Milli Elmlər Akade-

miyasının tarixində ilk dəfədir ki, ictimai elmlər sahəsindən olan şəxs akademiya rəhbərlik edir. Təbii ki, humanitar və ictimai elmlər sahəsindən olan şəxslər texniki elmlərin problemlərinə həssas yanaşma bilmirlər. Məsələn, riyaziyyat, fizika, biologiya, kimya və sair sahələrdə tədqiqatların aparılması üçün texnoloji cihazların alınması çox gərəkli olur, amma bunu bu sahəyə yad olan bir rəhbərə desən, deyəcək ki, lazımdır deyil, köhnələrlə idarə edin. Bunu ona görə deyəcək ki, o cihazların elmi nəticələrin əsas rolu dərk etmir. Ona görə də Elmlər Akademiyasına, elmə humanitar və ictimai elmlər sahəsindən olan alimlər deyil, riyaziyyatçı, kimyaçı, fizikaçı alim rəhbərlik etməlidir. Həmişə Elmlər Akademiyasına kimyaçılar, riyaziyyatçılar, fiziklər rəhbərlik ediblər. Ümumiyyətlə, keçmişdə SSRİ Elmlər Akademiyası başda olmaqla, bütün ittifaq respublikalarında Elmlər Akademiyasına fiziklər, riyaziyyatçılar, kimyaçılar rəhbərlik ediblər.

Tarixdə bir dəfə SSRİ Elmlər Akademiyasının prezidenti geoloq olub, o şəxs də dünya miqyasında tanınan geoloq-alim olub. Yəni demək istəyirəm ki, elmi idarə edənlər, elmə rəhbərlik edənlər dəqiq və təbiət elmləri sahələrindən olmalıdırlar."

İradə SARIYEVA
Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyilə çap olunur.